

الفبای لاتین و عربی :

الفبای لاتین این ویژگی را دارد که با کمی تغییر شکل در بعضی حروف هماهنگی کاملی با زبان ترکی پیدا میکند. هماهنگی الفبای لاتین با زبان ترکی اجازه میدهد تا تمامی مشکلاتی را که خط عربی (عمدتاً بخاطر عدم هماهنگی حروف صدادار) برای نوشتن و خواندن زبان ترکی بیار می‌آورد، از بین برده و آموزش و صرف افعال آن را بسیار آسان سازد.

- در نوشتن کلمات ترکی با خط عربی، نا همگونی هائی موجود و اجتناب ناپذیر است، ولی در کنار خط عربی همان کلمات با خط لاتین نیز درج می‌شوند و بدین شکل کوشش می‌شود که کمبودها حتی‌الامکان رفع گردد.

الفبای ترکی با خط عربی و لاتین به شکل زیر می‌باشند :

s S س،ص،ث	q Q ق،گ	g G گ	a A آ،ع
ş Ş ش	l L ل	ğ Ğ غ	b B ب
t T ت	m M م	h H هـ ح	c C ج
u U عو،ئو،او	n N ن	x X خ	ç Ç چ
ü Ü عو،ئو،او	o O اؤ،أ	ı I ای	d D د
v V و	ö Ö اُو	i İ ای،ئی	e E اِئ،ِء
y Y ی،ی	p P پ	j J ژ	ə Ə هـ،هـ
z Z ظ،ض،ذ،ز	r R ر	k K ك	f F ف

توجه : - الفبای مذکور، امروزه در جمهوری آذربایجان رسمی بوده و تدریس می‌شود.

- حروف صدادار با خط عربی، حروف انتخابی سمینار تهران (در تاریخ ۲۷-۲۶ خرداد ۱۳۷۹

هجری هجری شمسی) می‌باشد. (متأسفانه برنامه کامپیوتری همه آنها را بدرستی نمی‌نویسد).

اطلاعات متفرقه در رابطه با زبان ترکی آذربایجان :

زبان ترکی که زبان مادری بیش از يك سوم جمعیت ایران است یکی از با قاعده ترین زبانهای زنده جامعه انسانی می باشد ، بطوری که در آن تنها يك فعل بی قاعده و چند عدد استثنا وجود دارد :

(۱) در زبان ترکی يك فعل بی قاعده وجود دارد که آن ریشه مصدر «ایمک» (بودن) است.

(به صرف فعل «ایمک» در صفحه ۲۰ توجه شود.)

(۲) در صرف افعال در زبان ترکی، ریشه افعال تغییر ناپذیر می باشد. ولی پنج فعل موجود است که آنها را به دو شکل صرف می کنند که در یکی از این دو صرف ریشه آنها را تغییر می دهند.

(به نحوه بکار گیری افعال مذکور در صفحه ۳۳ توجه کنید.)

(۳) در محاوره در صرف اضافه ملکی برای دوم شخص مفرد بجای «in» يك «iv» (v) بجای «سین خالانین اوغلو» به شکل «سین خالاوین اوغلی» (خالاوین) بکار می برند که «v» (iv) اضافی با اصول زبان ترکی هماهنگی ندارد و آن را در همه جا نمی توان بکار برد.

(ادامه مبحث مربوطه در صفحه ۶۱ می باشد.)

(۴) در زبان ترکی چند کلمه وجود دارد که در صرف از آنها يك حرف صدادار حذف می شود. مثال : «بُرون burun» یعنی «بینی» که در صرف بجای «بُرونوم burunum» (بینی من) به شکل «بُرونوم burnum» گفته و نوشته می شود.

(نحوه بکار گیری کلمات مذکور در آخر صفحه ۱۲۰ می باشد.)

(۵) فعل «یئمک yemək» (خوردن) و «دئمک demək» (گفتن) در صرف مجهولی حروف «yi» اضافی بخود می گیرد .

(صرف مجهولی دو فعل مذکور در صفحه ۱۷۲ می باشد.)

(۶) در زبان ترکی تشدید وجود ندارد. ولی کلمات عربی که در آن نفوذ کرده اند ، به شکل زیرین نوشته و تلفظ میشوند. مثال :

«اما» - اما نوشته شده و آم - ما گفته میشود. «الله» - الله نوشته شده و آل لاه و یا آلاله

گفته میشود. حل کردن :

« حل ائتمک » نوشته و « حل لئتمک halletmæk » تلفظ میشود. حس کردن :
 « حس ائتمک » نوشته و « حیس سئتمک hissetmæk » گفته می‌شود.

در زبان ترکی دو حرف هم‌نوع تنها در چند کلمه (کلمه ساده) به دنبال هم آمده که به شکل زیر می‌باشد :

bəlli	(واضح یا روشن)	بَل لی
əlli	(پنجاه)	آل لی
doqquz	(نه)	دوققوز
səkkiz	(هشت)	سککیز
yassı	(پهن)	یاس سی
yeddi	(هفت)	یغددی

۷) « ن » تنوین (ْ) را به شکل زیر بکار می‌برند . مثال :

« احتمالاً » نوشته و احتمالن ehtimalən گفته می‌شود و یا کلمه « حتما » به شکل « حتمن » hətmən تلفظ می‌شود.

نحوه صرف الضمای ترکی :

حروف ترکی را میتوان به سه بخش تقسیم کرد .

۱) حروف صدادار

۲) حروف بی صدای ضعیف (بی ثبات)

۳) حروف بی صدای قوی (با ثبات)

الف (حروف صدادار ،

در زبان ترکی آذربایجان نه (۹) حرف صدادار وجود دارد که به دو گروه مختلف تقسیم

می شوند .

(a) گروهی که نرم و یا صدایشان بم شنیده شده و آهنگ پائینی دارند . این حروف چهار عدد هستند :

آ a ، الف ساکن ا ، ع ا و اُ o ، او او u

(مثال: آل al ، بگير . ایشیق işıq ، روشن . اول ol ، بشو . اوج uç ، پیر)

(« ا » به شکل الف و یا به شکل « ای » ساکن تلفظ می شود.)

(حرف « a » با خط عربی در اول کلمه به شکل « آ » و در وسط و آخر کلمه به شکل

« ل » نوشته می شود. حرف « ا » مثل الف ساکن (ا) تلفظ شده و با خط عربی در اول و

وسط کلمه به شکل « ی » و در آخر کلمه به شکل « ی » نوشته می شود.

(b) گروهی که صدایشان تیز و یا نازک و بعبارتی آهنگ بالائی دارند .

این حروف پنج عدد هستند :

ا ع ا e ، ای i ، او (ئو) ü ، او (ئو) ö

(مثال: گل gəl ، بیا . ائشیت eşit بشنو . ایشله işlə ، کارکن . گول güllə ، بخند .

اؤپ öp ، بیوس . کئد ged (گئت get) ، برو .)

« ا » (ا ، ع) با خط عربی در اول کلمه به شکل « آ » و یا « ع » و در وسط کلمه

به شکل [ع] و در آخر کلمه به شکل « ه » نوشته می شود. (« ا » به شکل « ای » و یا

به شکل « یی » تلفظ می شود .)

در صرف کلمات ، حرف صدادار پسوند باید با آخرین حرف صدادار ریشه فعل هماهنگ

باشد. این هماهنگی به دو شکل (کوچک و بزرگ) صورت می گیرد :

(۱) در هماهنگی کوچک کلمات در صرف ، حرف a , ə ، بخود می گیرند . بعبارتی اگر

آخرین حرف صدادار ریشه فعل به آهنگ بالائی « ü , ö , i , e , ə » ختم شود ، پسوند آن

با حرف « ə » بکار می رود . برای مثال به صرف فعل زیر توجه کنید :

من می آیم - گلرم gələrəm (در آینده نزدیک) ، می خندم - گوله رم gülərəm ،

انجام می‌دهم - ائدرم edərəm

اگر آخرین حرف صدادار ریشه فعل به آهنگ پائینی (a, l, o, u) ختم شود، در صرف، حرف صدادار پسوند تبدیل به «a» می‌گردد. مثال: (جمع بستن کلمات) آدمها - Adamlar ، خانمها - Qadınlar ، علفها - Otlar ، گوسفندها - Qoyunlar (فرم چنین حالتی به این شکل : a, l, o, u = a می‌باشد.)

۲) در هماهنگی بزرگ، پسوندها به چهار شکل «i, l, ü, u» صرف می‌شوند:

– اگر آخرین حرف صدادار کلمه ای به حرف «ə, e, i» ختم شود، پسوند آن در صرف حرف «i» بخود می‌گیرد. (مثال: می‌آید گلیر gəlir ، گلدیر ، ایچیر : ə, e, i = i)

– اگر آخرین حرف صدادار کلمه ای به حرف «l, a» ختم شود، پسوند آن حرف «l» (الف ساکن) بخود می‌گیرد. (مثال: می‌گیرد - آلیر alır ، قیلیر : a, l = l)

– اگر آخرین حرف صدادار ریشه فعل به حرف «o, u» ختم شود پسوند آن در صرف حرف «u» بخود می‌گیرد: (مثال: اولور olur ، قورور : o, u = u)

– اگر آخرین حرف صدادار کلمه ای به حرف «ü, ö» ختم شود پسوند آن حرف «ü» بخود می‌گیرد. (مثال: گولور gülür ، می‌خندد) ü, ö = ü

(در جاهای مختلف این کتاب به مثال فوق اشاره خواهد شد.)

ب) حروف بی‌صدای ضعیف (بی‌ثبات):

حروفی هستند که صدای آنها واضح و ثابت نبوده و در مواردی بویژه در بعضی اشعار و در کتب قدیمی تغییر صدا می‌دهند.

حروف مذکور ۸ عدد بوده و بدین قرارند:

چ ç ، ف f ، ح h ، ک k
پ p ، س s ، ش ş ، ت t

از حروف مذکور پنج حرف در هنگام صرف با قرار گرفتن در بین دو حرف صدادار تغییر

y	ی	تبدیل به	k	ك	صدای می دهند. یعنی :
ğ	غ	تبدیل به	q	ق	
c	ج	تبدیل به	ç	چ	
b	ب	تبدیل به	p	پ	
d	د	تبدیل به	t	ت	می گردد.

علاوه بر آن اگر آخرین حرف کلمه ای به یکی از حروف بی صدای ضعیف ختم شود و پشت سر آن نیز حرف « د » صرف شود ، « د » تبدیل به « ت » می شود. مثال :
 « گلمک gəlmək » (آمدن) که « گلمکده gəlməkdə » تبدیل به « گلمکته gəlməktə » می گردد. همچنین (« ت t » تبدیل به « د d » می شود. مثال :
 [پیراکن - پیراکنم] داغیت - داغیدیم می شود. (چهار - چهار من) دورت - دوردوم و ...

توجه : کلماتی که دارای یک بند (یک هجی) هستند از قانون مذکور پیروی نکرده و

تغییر صدا نمی دهند . مثال :

at	آت	atim	اتیم	(گوشت - گوشت من)
ip	ایپ	ipim	ایپیم	(طناب - طناب من)

قاعده مذکور امروزه در ترکی استانبولی رسماً صرف می شود. ولی در آذربایجان (بجز در دو مورد یعنی در رابطه با حرف « ك » و « ق ») به تغییر صدای حروف مذکور اهمیت نمی دهند و آنها را به شکل اصلی خود صرف می کنند و در مواردی هم هر کس به دلخواه خود حروف مذکور را تغییر داده و بکار می برد. دو حرف (ك k و ق q) با اصول فوق صرف می شوند. در این کتاب نیز به تغییر صدای این دو حرف (ك و ق) اهمیت داده شده و آنها با اصول فوق بکار برده می شوند. به مثالهای زیر که حروف « ك k » و « ق q » در صرف بین دو حرف صدادار قرار گرفته و تغییر صدا می دهند توجه کنید:

- یعمک yemək - یعمه ییم yeməyim (غذا - غذای من)

در صرف مذکور حرف « ك k » تبدیل به « ی y » شده است .

– اوشاق uşaq – اوشاغیم uşağım (بیچه ، فرزند من)

در صرف مذکور حرف « q » تبدیل به « ğ » شده است .

– به مثالهای دیگر که در صرف حرف « ق q » تبدیل به « غ ğ » و حرف « ك k » تبدیل

به « ی y » می شود ، به جدول زیر توجه کنید :

اوخوماق oxumaq (خواندن)	–	اوخوماغیم oxumağım (خواندن من)
گولمک gülmək (خندیدن)	–	گول مه ییم gülməyim (خندیدن من)
اغلماق aqlamaq (گریه کردن)	–	اغلماغیم aqlamağım (گریه کردن من)
ایتمک itmək (گم شدن)	–	ایتمه ییم itməyim (گم شدن من)
دینمک dinmək (حرف زدن)	–	دینمه ییم dinməyim (حرف زدن من)
دئمک demək (گفتن)	–	دئمه ییم deməyim (گفتن من)

– امروزه در صرف الفبای ترکی آذربایجان همیشه و بدون استثنا باید تغییر صدای حروف

« ك » و « ق » را در نظر داشت ، زیرا بآنها در همه جا برخورد می کنیم .

– کلماتی که از زبانهای دیگر وارد زبان ترکی شده با قانون مذکور صرف نمی شوند . مثال :

(کلمه عربی) خالق ، خالقیم [خالق ، خالقیم] (کلمه فارسی) بابک ، بابکیم

(کلمه ترکی : به بك ، به به ییم)

ث) حروف بی صدای قوی (با ثبات) ،

حروفی هستند که تغییر صدا نمی دهند و به عبارتی شکل استثنائی بخود نمی گیرند . فقط حرف

« ر » در مواردی به شکل قوی (مثل گلیر [rr]) و یا ضعیف مثل :

بیردنه bir dənə [یک دانه] که « بیر bir » به شکل « بی bi » (بدون ر) [بی ده نه]

شنیده و تلفظ می شود .